

**Nieuwsbrief
nr. 13 / november 2023**

Beste Vrienden,

De herfst is ingetreden. Met de komst van de Advent richten we ons langzaam weer op Kerst. We hebben van het einde van het groeiseizoen gebruik gemaakt om te beginnen met de aanleg van een kruiswegparkje naast het kerkhof van St. Gerlach. Het terrein is gemaaid en de hagen zijn gesnoeid, zodat we kunnen beginnen met de inrichting ervan, waaronder het plaatsen van de kruisweg. Het plan, als door het parochiebestuur goedgekeurd, treft u in deze nieuwsbrief aan.

Voor aanschaf van de kruisweg en inrichting van het parkje zijn we afhankelijk van donateurs. Hiervoor is een bedrag van ongeveer **EUR 5.000** nodig. U kunt helpen door één (of meer) van de 15 staties te adopteren door een bedrag van EUR 300 (per statie) over te maken op rekeningnummer **NL16INGB 0007 5815 43** van Vrienden van St. Gerlach onder vermelding van "Statie Kruiswegpark". Kleinere bedragen zijn natuurlijk ook van harte welkom. Als het meezit kunnen we op Goede Vrijdag 2024 kruisweg en parkje laten inzegenen. U kunt zich bij ons melden om begin december als vrijwilliger te helpen bij het strooien van de paden.

Deze nieuwsbrief begint met een bijdrage over een voorganger van de kruisweg, namelijk de bidweg met voetvallen. We sluiten de nieuwsbrief af met een bijdrage over de H. Eucharistie. In de zomertentoonstelling Broonk! kon u kennismaken met de viering in het heuvelland van het feest van de H. Eucharistie met de Broonk, zoals dat in de 13^e eeuw door paus Urbanus IV via Sacramentsdag werd ingesteld. De bijdrage in deze nieuwsbrief behandelt de geschiedenis van de H. Eucharistie vanaf de tijd van Christus tot aan dat moment en is daarmee het sluitstuk van onze aandacht dit jaar voor de Broonk en de H. Eucharistie. Tot slot zijn enkele foto's van onze pelgrimage van eind augustus naar het graf van St. Servaas opgenomen.

We wensen u veel plezier toe bij het lezen van deze nieuwsbrief en hopen op uw gulle steun bij het realiseren van het kruiswegparkje.

Met vriendelijke groet,

Stichting Vrienden van St. Gerlach

EEN VERGETEN VOORGANGER VAN DE KRUISWEG: DE BIDWEG MET VOETVALLEN

In deze bijdrage wordt teruggeblikt op het ontstaan van de kruisweg en in het bijzonder op een voorganger daarvan, de bidweg met voetvallen. Voor de ontwikkeling van de kruisweg is van belang dat de 14 staties van de kruisweg door paus Benedictus XIV in het jaar 1741 werden voorgeschreven voor alle katholieke kerken. Vermoedelijk bevonden zich voor die tijd in de kerken rond Houthem -St. Gerlach nog geen kruiswegen. Wel waren er in die tijd al bidwegen met voetvallen.

Kruiswegen in het heuvelland

De staties van de kruisweg beelden het lijden van Christus op Goede Vrijdag af over de Via Dolorosa, vanaf het paleis van Pontius Pilatus tot en met zijn begrafenis. Door het bidden van de kruisweg lopen we als het ware mee met Christus op zijn kruisweg naar Golgotha. In het Limburgse heuvelland zijn er in de 19^e en 20^e eeuw ook vele kruiswegparken ontstaan. In die parken zijn de kruiswegstaties in kapelletjes in een daarvoor aangelegd park geplaatst. Bekende kruiswegparken zijn te vinden in Cadier en Keer bij het klooster van de paters S.M.A. en (net over de grens) in het Belgische Moresnet. Ook op andere manieren dan in de kerk of in kruiswegparken worden op Goede Vrijdag op het stervensuur van Christus (15 uur) wel kruiswegen gelopen. In het nabijgelegen Noorbeek wordt dan bijvoorbeeld een kruisweg gelopen langs kruisen aan huizen en boerderijen rond de dorpskerk. In het Vaticaan loopt op dat moment de paus de Romeinse kruisweg in het Colosseum.

Boven: de pastoor van Noorbeek loopt, begeleid door misdienaars met missiekruis, zangkoor, schutterij en kerkgangers op Goede Vrijdag de kruisweg langs de kruisbeelden aan huizen en boerderijen rond de kerk.

Bidweg met voetvallen

Een bijna vergeten voorganger van de kruisweg is de bidweg met voetvallen. Voorbeelden daarvan zijn nog te vinden in het Rijnland rond Heinsberg met uitlopers naar Sittard (Kollenberg) en Echt (Peij). Het zijn kapelletjes die in de 17e eeuw en in de eerste helft van de 18e eeuw vaak op initiatief van Franciscanen/Kapucijnen werden gebouwd. In de kapelletjes zijn meestal reliëfs te zien met de zeven keren dat Christus neerviel op zijn kruisweg naar Golgotha. Althans zo wordt de bidweg met voetvallen beschreven door de Kapucijner pater Martin van Cochem (1634-1712), Maar anders dan bij de kruisweg is niet voorgeschreven welke afbeeldingen gebruikt worden voor de zeven voetvallen. De zeven voetvallen op de Kollenberg in Sittard, die naar de kapel van de stadspatrones St. Rosa voeren, hebben weer andere afbeeldingen (de tekst bij de eerste afbeelding is overigens niet goed te lezen) dan die welke door pater Van Cochem zijn genoemd:

Voetvallen Kollenberg Sittard	Voetvallen volgens Martin van Cochem
I. Jezus (...)	I. Christus valt bij het huis van Pilatus
II. Jezus voor Caiphas	II. Christus valt bij de ontmoeting met Maria
III. Jezus voor Pilatus	III. Christus valt voor Simon van Cyrene
IV. Jezus wordt wreedelijk gezeseld	IV. Christus valt bij de ontmoeting met Veronica
V. Jezus beklimt de Calvarieberg	V. Christus valt bij de gerechtspoort
VI. Christus sterft aan het kruis	VI. Christus valt bij de wenende vrouwen
VII. Jezus wordt in het graf gelegd	VII. Christus valt aan de voet van de Calvarieberg

De voetvallen werden, zoals in Echt-Peij, langs de openbare weg geplaatst of langs een processieweg naar een kapel of kerk op een heuvel (de Via Dolorosa is immers ook een weg die leidt naar de top van een heuvel). De bidweg naar de kapel van St. Rosa in Sittard is van die laatste vorm een goed voorbeeld. Veel bidwegen en voetvallen zijn in de loop der tijd verloren gegaan en ook zijn voetvallen wel verplaatst. Ook werden voetvallen en afbeeldingen in de loop der tijd vervangen. Zo vervingen de huidige kapellen en afbeeldingen aan de Kollenberg oudere voorgangers.

Andere godsdienstoefeningen

Het lopen van de kruisweg op Goede Vrijdag is de belangrijkste godsdienstoefening die is verbonden aan voetvallen, maar er zijn ook andere devoties aan verbonden. Zo wordt de bidweg langs voetvallen ook gelopen wanneer er in een parochie iemand gestorven is of stervende is. Zeven schoolkinderen lopen dan de bidweg om bij elke kapel de Rozenkrans te bidden. De bidweg wordt door hen vervolgd naar de kerk voor een aanbedding van het Allerheiligste, waarna tot slot het huis van de stervende of gestorvene bezocht wordt. En bij voetvallen in de omgeving van Heinsberg is opgevallen dat aan de achterkant zandsteen is afgeschraapt. Dit is onlangs door Christoph Nohn in verband gebracht met een 18^e-eeuwse volksgebruik om zand van gewijde voorwerpen te mengen in geneesmiddelen voor mensen of dieren. Het zand bij het graf van St. Gerlach is een ander voorbeeld van dit oude gebruik.

Links: 18^e-eeuwse voetvallen in het grensgebied van Sittard met Duitsland met vermeende kerven in de zandsteen aan de achterzijde van voetvallen, die wel in verband worden gebracht met het volksgebruik om het kwade (een ziekte) met het goede (zand vanuit een gewijd object) te bestrijden.

De voetvallen in Echt-Peij (kapel van Schilberg)

De voetvallen van Echt bevinden zich nu naast de Kapel van Schilberg in het buurtschap Peij. Dit is een kapel die aan Maria is gewijd. De kapel is in 1691 uitgebreid op een plek waar volgens oude kaarten daarvoor een kluzenaarswoning stond. Aan degenen die langs de zeven voetvallen een bidweg liepen en daarbij de Zeven Smarten van Maria vereerden zou een aflaat toekomen. In de jaren zestig werden de oude 17e-eeuwse voetvallen afgebroken en in 1982 werden in plaats daarvan zeven voetvallen met afbeeldingen van de kruisweg van Christus herbouwd rond de kapel van Schilberg. Aan de 17e-eeuwse voetvallen herinneren alleen nog kruisen van witte tegels op de stoep langs de openbare weg waar deze zich oorspronkelijk bevonden.

Links: de kapel van Schilberg met links enkele voetvallen. Rechts: het interieur van de kapel met links de ex-voto's

Aan de feestdag van Maria Geboorte (8 september) is in Echt een octaaf verbonden. Op de feestdag zelf komen uit Echt en omliggende dorpen processies bij de Mariakapel aan. De H. Mis was dit jaar ter ere van de Heilige Zuster Edith Stein die in de Tweede Wereldoorlog vanuit de Karmel van Echt naar een concentratiekamp werd gedeporteerd. Omdat de kapel te klein is voor een H. Mis voor de pelgrims, vindt deze na een bidweg langs de voetvallen in een tent plaats op het plein naast de kapel. In de kapel bevindt zich een wandraam met zilveren ex voto's als dan voor verkregen gunsten.

Aan de buitenwand van de kapel is een prachtige moderne kruisweg van de Echter glazenier Jacques Verheyen met staties die zijn gemaakt met opaline techniek aangebracht. Links: afbeelding van kruiswegstatie aan de buitenwand van de kapel in Peij. Rechts: dezelfde statie zoals te zien in een van de voetvallen in Peij.

De voetvallen aan de Kollenberg (Sittard)

De Kollenberg is de holle weg die vanuit Sittard naar de Rosakapel bovenop de Kollenberg voert. De St. Rosakapel werd in 1675 gebouwd ter ere van de stadspatrones van Sittard, Rosa van Lima. Rosa van Lima was in 1668 zalig verklaard. Datzelfde jaar werd Sittard van de zwarte pest bevrijd. Nog een jaar later werd St. Rosa stadspatrones en 3 jaar later werd ze heilig verklaard. Sinds het bouwen van de kapel trekt ieder jaar op de laatste zondag in augustus een processie vanaf de St. Michielskerk in Sittard naar de kapel. In het daaraan voorafgaande octaaf vindt het St. Rosafestival plaats. De huidige

voetvallen werden in 1907 en 1925 geplaatst ter vervanging van 18e-eeuwse voetvallen. In de 20^e eeuw werd ter completering van het geheel langs de Kollenberg ook een Hof van Olijven geplaatst.

Links: de Rosakapel aan de Kollenberg. Rechts: een van de voetvallen langs de Kollenberg.

Voetvallen in het Land van Valkenburg?

In het Land van Valkenburg zijn er, voor zover mij bekend, geen voetvallen te vinden. Valkenburg beschikt bij de kluis op de Schaalsberg wel over een mooie kruisweg uit 1843 (zie foto hieronder).

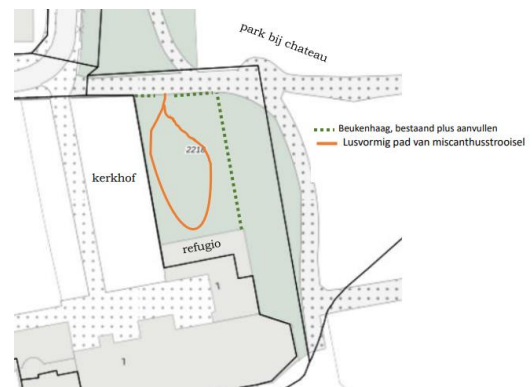
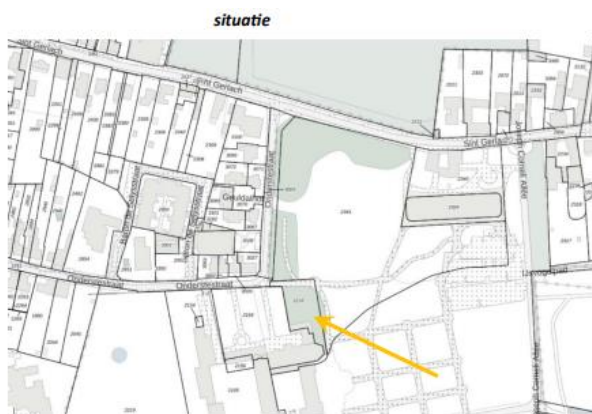
In Houthem kunnen we, indien we de fondsen tijdig bijeen krijgen, in 2024 of 2025 ook bij de (verdwenen) kluis van St. Gerlach op Goede Vrijdag een kruisweg gaan lopen over een bidweg vanuit de parochiekerk door het nieuw aan te leggen kruiswegparkje naast het kerkhof. Door het kruiswegpark toegankelijk te maken, kan de bidweg dagelijks gelopen (en gebeden) worden door mensen die troost en steun zoeken voor zieken en stervenden of die gestorvenen willen herdenken. Het zou naar onze mening, net als bij de voetvallen rond de Schilbergkapel in Peij en de kruisweg op de Schaalsberg in Valkenburg, een passende toevoeging zijn aan een oud kluzenaarsheiligdom.

PLAN KRUISWEGPARKJE BIJ HEILIGDOM ST. GERLACH

Inleiding

De parochie St. Gerlach te Houthem is eigenaar van een stuk grond achter het kerkhof dat grenst aan het park van Chateau St. Gerlach. Met het kerkbestuur is in 2022 de mogelijkheid besproken om dit terrein in te richten als Kruiswegpark/Kluizenarij. Daarop is toen positief gereageerd met het verzoek om het kerkbestuur goed te blijven informeren. Later dat jaar hebben we het plan ook besproken met de Vrienden van St. Gerlach en aan het heiligdom verbonden vrijwilligers. We hebben de ambities toen bijgesteld door ons in eerste instantie alleen te richten op de aanschaf van een kruisweg en de aanleg van een kruiswegpark. Het kerkbestuur heeft het bijgesloten plan inmiddels goedgekeurd onder de voorwaarde dat we zelf voor het onderhoud van het parkje blijven zorgen.

Aanschaf kruisweg

In 2022 zijn we in contact gekomen met John Willems en John Lambrechts, die bereid zijn mallen te maken voor een kruisweg die eerder voor de kapel van Vijverdal (thans Mondriaan) in Maastricht door de kunstenaar Leo Dortans ontworpen is. De vervaardiging gaat volgens de heren als volgt:

Na het klei-gieten in de mal (van elke statie wordt een gietmal gemaakt van gips) en drogen tot de gewenste dikte, komt de statie uit de mal en worden de details geboetseerd: gezichten, handen, haren en kleding wordt verfijnd. Na enkele weken drogen kan de biscuit-bak plaatsvinden (tot 950°) Daarna volgt het meest precieze deel; het vinden van de gewenste kleurnuances in de glazuren. Met dit laatste zijn we nu volop bezig; er zijn 1.000-den glazuren en tinten; als je de glazuur opbrengt droogt die in verschillende grijs tinten op, je ziet het resultaat pas na de glazuurbak (tot 1080°) Als het resultaat niet goed is, begin je opnieuw. We zijn nu aan de 6e proef bezig...! Het komt steeds dichterbij het gewenste.

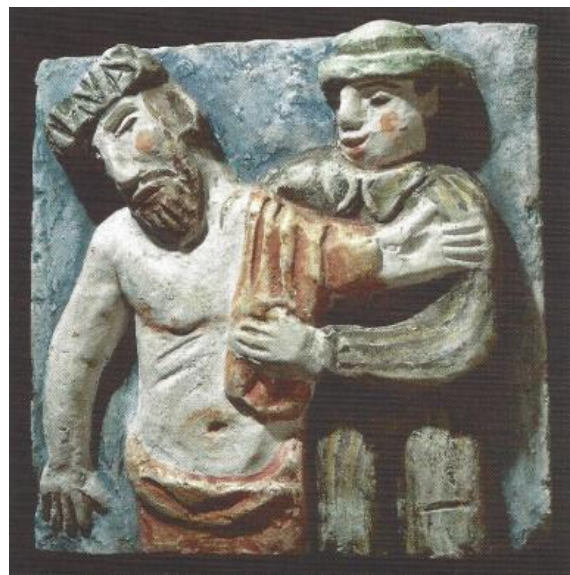
De kruisweg naar een ontwerp van de kunstenaar Leo Dortans voor de kapel van Vijverdal is gepolychromeerd dus niet geglazuurd. De voor St. Gerlach te maken kruisweg dient weerbestendig te zijn en dan is glazuren nodig. We maken de statie wat groter; het tafereel zelf wordt in lengte en breedte iets vergroot en er komt een 'lijst' omheen. De mal heeft de afmeting van het origineel maar als het tafereel uit de mal komt en verder droogt, krimpt het ca 10%; (van de oorspronkelijke 20 cm blijft 18 cm over, vandaar dat we het vergroten. Esthetisch komt het er goed uit en we denken dat de locatie een iets groter formaat zeker apprecieert. Op de foto's hierboven is het goed te zien.

Willems en Lambrechts hebben de staties wat weten te vergroten door er een extra rand aan toe te voegen. Hierdoor hebben de staties meer massa en komen ze tegen een buitenmuur meer tot hun recht. Met name de kleurstelling steekt mooi af tegen de achtergrond van de betreffende mergelmuur.

De kruisweg van Leo Dortans

Leo Dortans kwam in 1971 als patiënt in Klevarie aan de Abtstraat in Maastricht. Daar werd een creatieve therapie toegepast door de keramist en beeldhouwer Dries Engelen. Engelen en Dortans kwamen vervolgens in het psychiatrische ziekenhuis Vijverdal in Scharn. Dortans maakte daar in de dagbesteding werken met religieuze inhoud, waaronder de kruisweg. De creatieve therapie en de kapel in Vijverdal met schilderijen van Aad de Haas waren lichtpunten in het zware leven van Leo Dortans. Bij de staties werden teksten gemaakt door Thur Borgers en Marlies Huveneers. John Willems en John Lambrechts hebben op de hierboven beschreven wijze het mogelijk gemaakt dat de kleurrijke

kruisweg van Leo Dortans binnenkort ook in het nieuwe kruiswegparkje bij St. Gerlach te zien zal zijn, zodat de kruisweg troost kan bieden aan iedereen van wie het leven zich, net als dat van Leo, door omstandigheden in een moeilijke fase bevindt.

Kruiswegpark

Het terrein voor het kruiswegpark stond vol met bramen, scheuten van bomen en brandnetels en lag vol met afval (hout, stenen, plastic). Vrijwilligers hebben in oktober het terrein geschoond (afval opruimen, bramen ruimen en terrein met bosmaaier kortwieken). Tevens hebben we de beukenhaag die ongeveer 1/3 van het terrein omheint geschoren. Daaraan voorafgaand zijn de brandnetels en bramen behandeld. Die behandeling heeft goed gewerkt. We gaan een pad aanleggen met gehakseld olifantengras en het perceel beplanten met planten die je ook in de hellingbossen rond Houthem vindt. Voor de beplanting van de percelen denken we aan klimop (hedera) als bodembedekker. We zoeken enkele vrijwilligers om begin december een keer op een middag of ochtend het gehakselde olifantengras op de paadjes te strooien. U kunt zich daarvoor melden via ons e-mailadres: info@vriendenvansintgerlach.nl. We laten u dan weten welke datum het wordt, zodat u kunt zien of u beschikbaar bent om te helpen bij het uitstrooien van het gras over de paadjes. De haag kan het terrein afsluiten wanneer we enkele scheuten toevoegen. De beukenhaag kan geheel of deels op meidoornhoogte geschoren worden zodat het kruiswegpark goed zichtbaar is. Het idee is om het perceel te beplanten met bollen zodat het terrein er in het voorjaar (Pasen) spectaculair komt uit te zien. Zie bij wijze van voorbeeld de beplanting met narcissen in het Begijnhof te Brugge:

Hoe kan ik bijdragen?

We proberen via Vrienden van St. Gerlach de kruisweg en het inlijsten en ophangen daarvan te financieren. We zullen daartoe een fondsenwerving opstarten voor ongeveer EUR 5.000. U kunt daaraan bijdragen door een bedrag over te maken op rekeningnummer **NL16INGB 0007 5815 43** van Vrienden van St. Gerlach onder vermelding van "bijdrage Kruiswegpark". U kunt ook een statie adopteren door een bedrag van EUR 300 over te maken op dat rekening nummer onder vermelding van "Statie Kruiswegpark", waarbij uw naam desgewenst als donateur zal worden vermeld.

DE ACHTERGROND VAN DE H. EUCHARISTIE

overwegingen pastoor-deken Eugene Jongerden bij de
jaarvergadering van de Stille Omgang op 14 oktober 2023 te Amsterdam

Wij staan vandaag stil bij het allerheiligst sacrament van Jezus, de eucharistie, ingesteld bij het laatste avondmaal op Witte Donderdag en we vieren elke zondag of meerdere keren per week de eucharistie, ja dagelijks de Eucharistie. Om dit te begrijpen moeten we een beetje terug in de geschiedenis.

In de Handelingen van de Apostelen lezen we (2,46) over de apostelen, de leerlingen en eerste Christenen: *“Dagelijks bezochten ze trouw en eensgezind de tempel, braken het brood in een of ander huis en genoten samen hun voedsel in blijdschap en eenvoud van het hart...”*

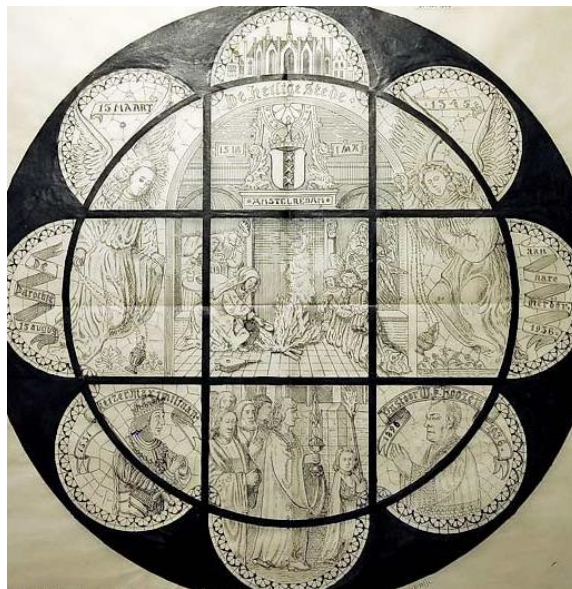
De Eucharistie en de Communie begon bij de leerlingen van Jezus als een dagelijkse viering. Ze kwamen dagelijks bij elkaar voor gebed, lofzang, lezing en tempelbezoek, ze vierden de Eucharistie bij een van de leerlingen thuis (dat heette het Breken van het Brood en dat kon niet in de tempel). Daarna volgde de agape maaltijd, het vriendschapsmaal waarbij iedereen zijn voedsel met elkaar deelde en niemand tekort kwam. Zo begon het.

Bij de Eerste Christenen ontwikkelt zich in die tijd de zondagsviering als de belangrijkste op de dag van Jezus' verrijzenis. Toch zie je in de eerste eeuw dat er al een verflauwing optreedt. Want in de brief aan de Hebreëen lezen we deze aansporing (10,25): *“Wij moeten niet wegblijven van onze bijeenkomsten, zoals sommigen gewoon zijn te doen; laten we elkaar moed inspreken, en dit te meer naarmate gij de grote dag dichterbij ziet komen.”*

In de eerste eeuwen moeten de Christenen veelal tegen de verdrukking in leven omdat er met regelmaat kleinere of grotere vervolgingen optreden. In die tijd komen de Christenen trouw bij elkaar.

Zij slaan de zondagen niet over, zij vieren de Eucharistie en gaan daarbij ook ter Communie. Wat zich daarna in de eerste eeuwen ontwikkelt, is dat er een deel van het geconsacreerde Brood werd bewaard voor de zieken. Dat Eucharistisch Brood moest eerbiedig bewaard worden en daaruit ontwikkelde zich later ons tabernakel.

Kijken we nu naar de middeleeuwen, zo rond de 8ste eeuw, de tijd van Karel de Grote, nog wat later rond het jaar 1000 en weer later, rond 1200, dan is het niet meer de gewoonte om regelmatig ter Communie te gaan. Wat deden de gelovigen dan in de kerk als zij niet ter Communie gingen? Ze baden hun eigen gebeden en nog een paar eeuwen later keken ze naar de glas-in-loodramen. Als de bel ging van de Consecratie, keken ze naar de opgeheven hostie. Dat was heel belangrijk, want dan deelden ze in de zalige aanschouwing, net zoals de engelen God aanschouwen in de hemelse heerlijkheid. De priester moest de Hostie dan ook lang opheffen, want die aanschouwing was belangrijk, daar kwamen ze voor, daar moest men de tijd voor nemen. Begin 12^e eeuw verspreidt zich het gebruik vrij snel om de hostie in de monstrans te tonen. Een gouden vating, vaak mooi versierd, waar de grote hostie in paste. Dan hoefde de priester Hem niet vast te houden en konden de gelovigen toch de Heer aanschouwen en aanbidden en zo op aarde al delen in de hemelse aanschouwing van de engelen. Van Franciscus van Assisi in de dertiende eeuw weten we dat hij de aanbidding van Christus in de monstrans sterk bevorderde.

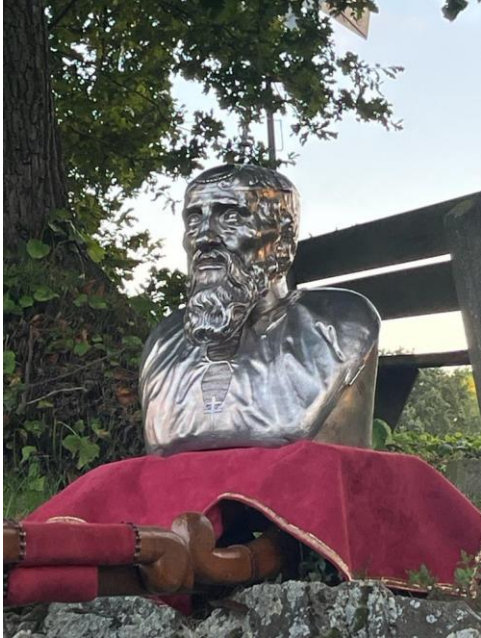

Gebrandschilderde ramen met scènes van het Mirakel van Amsterdam. Vlnr: Schagen, Bovenkerk en Bolsward

Dit is in vogelvlucht de geschiedenis. Het is goed om te weten dat mensen in de loop van de tijd heel verschillend zijn omgegaan met de Eucharistie. Maar altijd was en is er die eerbied en die vreugde omwille van dit Sacrament.

In het Evangelie horen we Jezus zeggen: *“Ik ben het levende brood dat uit de hemel is neergedaald. Als iemand van dit brood eet, zal hij leven in eeuwigheid.”* Hij is het levende Brood dat wij moeten eten, dat is heel zijn doen en laten, zijn voorbeeld, zijn Woord, zijn vergeving. Hem eten is in de eerste plaats Hem navolgen, zijn Woord in ons opnemen en in de praktijk brengen, dan eten we van Hem en zullen wij leven. De Eucharistie die wij hier vieren, het Sacrament van Brood en Wijn, zo eenvoudig en tegelijk zo groots, is van dat alles het teken. Hier vieren we onder tekenen die werkelijkheid, zijn verbondenheid met ons, zijn opdracht om dit te blijven doen, dat wij herinneren wat Hij heeft voorgedaan en daar hier en nu ja en Amen op zeggen. Dan kunnen wij gesterkt door zijn gave, door zijn Sacrament Hem navolgen in het leven van alledag. Dan leeft Hij in ons, worden wij werkelijk Gods kinderen en begint Gods Koninkrijk. Amen.

ZOMERPELGRIMAGE MET DE RELIEKBUSTE VAN ST. GERLACH VANAF HET GRAF ST. GERLACH NAAR GRAF ST. SERVAAS 2023

AANKOMST BIJ HET GRAF VAN ST. SERVAAS IN MAASTRICHT

